

Inledning

Sedan Siad Barre-regimens fall 1991 har Somalia saknat en fungerande centralregeringen med förmåga att upprätthålla lag och ordning i landet. I det klimat av laglöshet och mer eller mindre intensivt inbördeskrig som har rått sedan 1991 är det istället det somaliska klansystemet som kunnat ombesörja ett visst mått av lag, ordning och beskydd för sina medlemmar. Möjligheterna för en klan att erbjuda skydd för sina medlemmar är helt avhängigt klanens storlek och inflytande, vilket i sin tur mäts i vapenmakt.

För Somalias minoritetsgrupper, av vilka somliga genom historien varit utsatta för förföljelse, trakasserier och marginalisering, är det emellertid svårt att tala om klanskydd. Till följd av avsaknaden av en centralregeringen och ett fungerande rättssamhälle har dessa grupper sett sina levnadsförhållanden och säkerhetssituationen försämrats dramatiskt under de senaste 19 åren av inbördeskrig. Små folkgrupper som bajunerna saknar mantal, förmåga och vilja att beväpna sig och bevaka sina egna intressen, varför deras säkerhet blir helt avhängig de större klanernas eventuella välvilja. Utbredningen av radikala rörelser som exempelvis al Shabaab har ytterligare underminerat skyddet för de somaliska minoritetsgrupperna, då de ofta har traditioner som anses vara varken somaliska eller strikt muslimska.

Denna rapport kommer att undersöka situationen för folkgruppen *bajuni*, som framförallt befolkar de sydligt belägna Bajuniöarna samt södra Somalia. Rapporten kommer även att behandla den generella situationen på Bajuniöarna.

Informationen har insamlats genom fyra stycken intervjuer med representanter för bajunidiasporan, internationella och lokala organisationer med erfarenhet av att arbeta på Bajuniöarna samt en somalisk parlamentsledamot tillhörande bajuni.¹ Intervjuerna genomfördes på Svenska ambassaden i Nairobi under en tvåveckorsperiod i september och oktober 2009. Viss information har även insamlats från öppna källor och tidigare rapporter.

Vad det gäller den insamlade informationens tillförlitlighet kan det vara värt att nämna den stundom låga koherensen mellan intervjupersonernas svar. Vad detta beror på är svårt att bedöma. Hänsyn har tagits till detta och i möjligaste mån har svaren vägts mot varandra och även mot svar givna i tidigare rapporter om Bajuniöarna. Den information som förmedlas i rapporten bygger emellertid i första hand på de svar som gavs i de intervjuer som hölls på ambassaden i Nairobi i september och oktober 2009.

Vad det gäller referenser i texten nedan har sådana explicit angetts i fotnoter endast i de fall informationen bygger på enstaka intervju eller intervjuer, alternativt andra källor. I de fall det inte ges någon referens bygger information således på svar från samtliga intervjuade.

¹ Representanterna för de fyra olika organisationerna med erfarenhet av arbete på Bajuniöarna bad att få vara anonyma. Den somaliska parlamentsledamoten som intervjuades är Mohamed Ismail Barakaale, själv tillhörande bajuni. Det ska enligt honom även finnas en andra parlamentsledamot som representerar bajunerna, denna person har tyvärr inte kunnat namnges.

Generell information om Bajuniöarna

Bajuniöarna består av ett hundratal öar utspridda längs Somalias södra kust, från Kismayo och söderut mot den kenyanska gränsen. Endast ett tiotal, eller färre, av öarna är permanent bebodda, varav den ö med störst befolkningen är Chula.² De obebodda öarna används regelbundet som tillfälliga lägerplatser av fiskare.

Att slå fast den totala befolkningsmängden på öarna är enligt samtliga intervjuade en vanskelig uppgift. De flesta bedömare verkar dock uppskatta antalet invånare till att vara drygt 10,000 individer. Till följd av att det under de senaste 20 åren skett en stor inflyttning av somaliska klaner som exempelvis *marehan* och *majerteen* till Bajuniöarna lär bajunerna numera vara i minoritet.

Urbaniseringsnivån på öarna är enligt samtliga intervjuade låg. Med ett fåtal undantag består bebyggelsen av s.k. *cluster living*, det vill säga sporadiska ansamlingar av bebyggelse, snarare än byar eller mindre städer. I vissa bosättningar ska det finnas äldre stenhus, men överlag domineras bebyggelsen av primitiva lerhus eller hyddor. En eller ett par moskéer finns, varav åtminstone en är belägen på Chula.³ Möjligheten till annan än traditionell sjukvård är i stort sett obefintlig. Initiativ ska ha tagits av en namnkunnig internationell organisation till att bygga ett sjukhus på en av öarna. Projektet slutfördes emellertid aldrig och idag står byggnaden halvfärdig och oanvänd.⁴ Enligt en norsk rapport från april 2009 ska det även finnas ett antal skolor på öarna⁵, vid intervjuerna i Nairobi i september och oktober 2009 framkom å andra sidan att det på sin höjd finns en koranskola att tillgå.

Infrastrukturen är eftersatt och på de större öarna ska det endast finnas ett fåtal bilar och bussar. Transporter till och från fastlandet och mellan öarna ombesörjs av båtar i privat regi.⁶ I anslutning till ön Chula ska det finnas en mindre landningsbana som p.g.a. eftersatt underhåll inte varit i bruk på många år, istället lär man emellanåt kunna se helikoptrar landa på öarna.

Det mest tillförlitliga kommunikationsmedlet på öarna är satellittelefoner eller kortvågsradio. En av de intervjuade antydde förekomsten av sporadisk mobiltelefonäckning på de större öarna.⁷ Någon internetuppkoppling finns inte. Vid en av intervjuerna framkom att det traditionella somaliska banksystemet *hawala* möjliggör överföring av pengar till öarna.⁸

Vad det gäller vattenförsörjningen på öarna så är den otillräcklig. Det ska finnas ett fåtal sötavattenbrunnar på öarna vars kapacitet inte är tillräcklig för att försörja befolkningen. Kompletterande sötavatten måste därför fraktas från fastlandet per båt.⁹

Att det finns en närvaro av somaliska väpnade motståndsgupper på öarna torde vara säkert. Samtliga intervjuade bekräftade att så var fallet, däremot skilde sig svaren något vad det gäller graden av närvaro: Enligt somliga finns det ett par större träningsläger för al Shabaab på öarna och att många öbor även lockas eller tvingas till att rekryteras. Enligt andra är närvaron inte

² Report on Minority Groups in Somalia. Joint British, Danish and Dutch fact-finding mission to Nairobi Kenya, 17 – 24 September 2000, s. 24.

³ Den norska rapporten Temanotat: De somaliske Bajuni-øylene. Landinfo, 27 april 2009, namnger ett flertal moskéer. Vid intervjuerna i Nairobi framkom däremot att det endast finns en moské.

⁴ Intervju i Nairobi den 1 oktober 2009.

⁵ Temanotat: De somaliske Bajuni-øylene. Landinfo, 27 april 2009.

⁶ Se Allen, Brian, "The Bajuni People of Southern Somalia and the Asylum Process".

⁷ Intervju i Nairobi den 30 september 2009.

⁸ Intervju i Nairobi den 1 oktober 2009.

⁹ Intervju i Nairobi den 12 oktober 2009 med parlamentsledamoten Mohamed Ismail Barakaale.

riktigt så påtaglig, dock tillräcklig för att al Shabaab ska ha en god uppfattning om vad som försiggår på öarna. En viss närvaro av Hizbul Islam antydde också.

Till följd av närvaron av väpnade motståndsgupper är varje form av organiserad turism till öarna helt otänkbar i dagsläget.

Näringsliv

Bajunerna är skickliga fiskare vars fångst tidigare såldes till hela den Östafrikanska regionen och fiskenäringen har historiskt sett varit den absolut dominerande näringsgrenen på Bajuniöarna. Efter 1991 har det emellertid inte varit möjligt att i någon större skala varken bedriva handel över gränsen mot Kenya eller andra med länder i regionen. Gränsöverskridande handel har förekommit i liten skala sedan 1991 men har till följd av de senaste årens försämrade säkerhetsläge i stort sett upphört.

Till följd av de senaste årens stora inflyttning av klaner från fastlandet, i synnerhet *marehan* och *majerteen*, har näringslivet diversifierats något till att även omfatta exempelvis småskaligt jordbruk och boskapsskötsel. Inflyttningen har även inneburit att den ekonomiska makten på öarna övergått från bajunerna till fastlandsklanerna. Bajunerna ska enligt somliga uppgifter i stort sett ha tvingats till en situation där de är livegna, det vill säga de arbetar endast för föda och husrum.¹⁰ Andra uppgifter gör gällande att bajunerna förvisso frångått äganderätten, men att de numera snarare är att betrakta som anställda under hyfsade villkor och med vissa rättigheter.¹¹

Tsunamin 2004 ska ha orsakat stora skador på fiskenäringen då större delen av fiskebåtsflottan och andra fiskeredskap förstördes. Dessa förluster har till dags dato ännu inte kunnat ersättas med nya båtar eller redskap. Initiativ lär ha tagits av hjälporganisationer att bistå i uppbyggnaden av det som gick förlorat i tsunamin. Ansträngningarna kom emellertid aldrig bajunerna till nytta då såväl fastlandsklaner som al Shabaab lär ha lagt beslag på utrustningen.

Tsunamin ska också ha orsakat stora skador på de omkringliggande korallreven, vilket påverkade fiskbeståndet och framförallt hummerbeståndet runt öarna. Endast alldeles nyligen ska beståndet ha återgått till tidigare nivåer. Bortsett från de materiella skadorna ska även mellan ett tiotal och femtiotal personer ha omkommit till följd av tsunamin.

¹⁰ Intervjuer i Nairobi den 30 september och 12 oktober 2009.

¹¹ Intervju i Nairobi den 1 oktober 2009.

Folkgruppen bajuni

Uppgifterna om antalet bajunis i Somalia och den Östafrikanska regionen varierar något mellan de olika intervjupersonerna. Antalet bajunis bosatta i Somalia varierar från 3,000 uppemot 10,000 till vilka ska räknas en ungefär lika stor befolkning som befinner sig i angränsande länder eller i exil i Europa eller Nordamerika. Den stora variationen kan troligen bero på den stora svårighet och osäkerhet som normalt är förknippad med att uppskatta en befolkning utan tillgång till några exakta mätinstrument, samt att de olika intervjupersonerna kan tänkas ha olika definitioner på vilka som tillhör folkgruppen bajuni.

De bajunis som bor i Somalia gör så fortfarande längs den södra kusten, från Kismayo och söderut, samt på Bajuniöarna. Efter 1991 ska många bajunis ha flytt Somalia till flyktingläger i norra Kenya. Till följd av den undermåliga humanitära situationen i flyktinglägren och den känsla av alienering som många bajunis kände var det många som återvände till Somalia i takt med att säkerhetsläget förbättrades något i början av 2000-talet. De bajunis som valde att stanna i Kenya har upplevt svårigheter att integreras i de kenyanska samhället till följd av att de ofta förnekas såväl arbetstillstånd som medborgarskap.

Återkommande i intervjuerna var att bajunerna är ett fredsälskande folk som aktivt valt att hålla sig utanför politiskt engagemang och väpnade konflikter. Till följd av folkgruppens relativa litenhet, uppskattningsvis 0,2 % av Somalias befolkning, och deras självvalda utanförskap har de även innan 1991 varit utsatta för förföljelser från större Somaliska klaner som aldrig betraktat bajunis som en del av den somaliska kulturen. Dessa förföljelser ska sedan 1991 ha förvärrats till följd av att bajunerna hamnat i kläm mellan större klaner som stridit om makt och resurser. Uppgifterna om den grad av förföljelse som bajunerna är utsatta för varierar även vad det gäller detta. Vissa av intervjupersonerna gav uttryck för att bajunernas situation är att likna vid slaveri medan andra menade att situationen förvisso lämnar mycket att önska men att det inte är fråga om direkt förföljelse och trakasserier.¹²

Som folkgrupp ser bajunerna sig själva som stående vid sidan av den dominerande somaliska kulturen. Bajunernas historia blandar inslag från Somalia, arabvärlden, islam och swahilikulturen. Folkgruppen består av ungefär 18 stycken familjer, till viss del liknande det system av somaliska klaner och subklaner. Till skillnad från de traditionella somaliska klanerna framhöll samtliga intervjuade att det inte förekommer och inte heller har förekommit några stridigheter bajunifamiljer emellan.

Bajunerna bekänner sig till en moderat form av islam. Deras religiösa traditioner, som till viss del uppges vara speciella för bajunerna, erkänns dock inte av fastlandsklanerna. Det har förekommit att bajunerna har förhindrats att vallfärda till sina heliga platser, som i vissa fall även har vandaliserats av andra klaner.

Bajunerna har ett eget språk, kibajuni, som är nära besläktat med kiswahili. Swahilispråkiga personer från norra Kenya, exempelvis Lamu, kan utan större svårigheter förstå kibajuni och vice versa. Något släktskap med det somaliska språket finns däremot inte.

Traditionellt sett har kibajuni varit bajunernas första språk. Detta har emellertid kommit att ändras under de senaste åren, framförallt sedan 1991, till följd av att många bajunis bott perioder i Kenya där de börjat tala kiswahili i en större utsträckning. Det faktum att kiswahili är ett språk med betydligt fler talande än kibajuni är det många bajunis, framförallt yngre, som inte ansett det

¹² Se också Allen, Brian, "The Bajuni People of Southern Somalia and the Asylum Process".

vara lönt att tala kibajuni. Till följd av denna utveckling är det många yngre bajunis som idag talar kiswahili snarare än kibajuni. De bajunis som är födda och uppväxta utanför Somalia saknar troligtvis helt förmåga att tala kibajuni.

Tidigare var det tämligen vanligt förekommande att bajunerna talade både kibajuni och somaliska. Till följd av den ökade polariseringen mellan bajunis och fastlandsklanerna sedan 1991, har den yngre generationens kunskaper i somaliska minskat drastiskt. Många bajunis som är födda efter 1991, eller som har spenderat större delen av sin barndom utanför Somalia, är därför troligtvis oförmögna att tala eller förstå somaliska.¹³

¹³ Information från såväl intervjuerna som från Allen, Brian, "The Bajuni People of Southern Somalia and the Asylum Process".

Referenser

Tryckta källor och Internetkällor

Allen, Brian, ”The Bajuni People of Southern Somalia and the Asylum Process”. Tillgänglig på www.legalaidboard.ie/lab/publishing.nsf/Content/The_Researcher_February_2008_Article_1, besökt 2009-11-11.

Report on Minority Groups in Somalia. Joint British, Danish and Dutch fact-finding mission to Nairobi Kenya, 17 – 24 September 2000. Utgiven av The Danish Immigration Service.

Temanotat: De somaliske Bajuni-øyene. Landinfo, 27 april 2009.

Intervjuer

Representant för somalisk NGO, Nairobi den 30 september 2009.

Representanter för somalisk NGO, Nairobi den 1 oktober 2009.

Mohamed Ismail Barakaale, parlamentsledamot, Nairobi den 12 oktober 2009.

Representanter för bajunidiasporan i Kenya, Nairobi den 12 oktober 2009.